

חיבור בני ברק ליפו

א.

בשנת תש"ט עת החלו גלי העליה וההתרחבות המהירה של גוש דן ונודע לחזון איש כי יתכן ובתי בני ברק בנויים בצפיפות עד יפו החל לנהוג פורים לעצמו גם ביום ט"ו. אולם בפורים תשי"ג אחר שבירר הר"ר זליג שפירא כי יש חיבור גמור ליפו הורה החזו"א לקרא מגילה בביהכ"נ שלו בפורים דמוקפין.^א וכן נהגו רבנים נוספים כמפורט בהערה.^ב

ואמנם עצם המנהג לקרות ביפו יומיים נזכר בספר ארץ ישראל להגרי"מ טוקצ'ינסקי וכן בלוח ארץ ישראל להנ"ל ובשו"ת הר צבי אהע"ז ח"ב סי' קכ"ח וכן בקובץ המועדים (מכון ירושלים עמ' תל"ב) וע' לקמן סעיף ה' הטעם לזה.

ב.

והנה הגר"ש דבליצקי שליט"א בקונטרס האגרת הזאת (עמ' 7) טען ובירר כי נשתנתה המציאות מתקופת החזו"א עד היום משום שכשסללו את נתיבי איילון הרסו את הבתים הקרובים לנחל וכיום יש רצועה ברוחב 90 מטר (שהם יותר מקמ"א אמה) שמפרידה בין ב"ב ליפו והו"ל שני ערים נפרדות (כמבואר בחזו"א סי' קנ"ג סק"ב) שאין האחת גוררת את חברתה כלל.

ג.

אולם עדיין יש מקום לומר שב"ב מחוברת ליפו משום שכביש איילון אינו בקו ישר אלא מתפתל במקצת כך שישנה בליטה מתוך ב"ב¹ שנכנסת לתוך "שקע" של ת"א – יפו והלא קי"ל לענין תחום שבת שכשיש "שקע" בעיר ממלאים אותו והו"ל כאילו מלא בתים וכיון שהבליטה הנ"ל נכנסת לתוך מקום כזה שנחשב כחלק מהעיר – התחברו שני הערים והפכו לאחת. ואמנם דעת הגרש"ד דאף דחיבור כזה מהני לענין תחומין מ"מ אינו מחבר לענין פורים. ובזאת חלקו עליו הגר"י ברטלר² והגר"א בוקוולד (קרית אריאל עמ' ש"ט) ודעתם שכמו שחיבור הנ"ל מועיל לענין תחום שבת ה"ה דמועיל לחבר לענין פורים.

א. ארחות רבנו ח"ג וקרית אריאל עמ' רס"ח.

ב. כן נהגו הגר"מ שך זצ"ל והגר"ד פוברסקי זצ"ל ויבדלחט"א כ"ק האדמו"ר מנדבורנא שליט"א והגר"ש בעדני שליט"א וכ"כ בספר חזון עובדיה עמ' קי"ב.

ג. שכונת יד אליהו בתל אביב שמחוברת לב"ב בחיבור בתים גמור.

ד. הובא בספר מבוא שערים על זרעים מועד להגר"מ רייסנר עמ' שפ"ג וע' במכתבים שבס"ס תחום שבת ומדידתו (בלייכר) ויש כאן שלושה נידונים. א' אם דין ריבוע נוהג דוקא בשבת או גם בשאר דיני התורה [[ועי' היטב עירובין נא.]] ועכ"פ בפורים שהוא מדברי קבלה אולי כעין דאורייתא תקנום]. והב' דאפ' אם אין דין ריבוע אינו נוהג מ"מ יתכן שדין קשת אלים מדין ריבוע ונוהג אף בפורים (וכן דעת הגריש"א – שבות יצחק עמ' נ"ז ומחנה ישראל עמ' כ"ב). והג' האם אכן עיר שנכנסת לתוך שקע של חברתה מתחברת אליה. ובמבוא שערים שם ביאר דמש"כ החזו"א שאין ריבוע בפורים אינו ענין לכאן. דהחזו"א מיירי על העיר המוקפת עצמה דאם יש בתים בולטים חוץ לחומה

ואמנם בקרית אריאל העיר עוד דבזמננו ת"א עצמה אינה מחוברת ליפו משום שהבניינים המחברים אותם הם בנייני תעשייה ומסחר ולא בתי מגורים וא"כ אינם מחברים כמ"ש החזו"א (סי' ק"י סק"ח). אמנם כבר השיבו בזה דמשעת כתיבת הספר (תשנ"ח) עד היום חזרו ונתישבו שם באותו אזור והתחברה שוב ת"א ליפו וחזר המצב לקדמותו.

ד.

ואף אי נימא דב"ב אינה עיר אחת עם יפו יש לדון לחייבה מדין נראה ליפו דזה ודאי שהעיר ב"ב מגיעה בחיבור בתיים עד שכונת התקוה ויד אליהו והמרחק מהם ליפו העתיקה הוא 2-3 ק"מ ומסתמא אפשר לראות מזה לזה. ואף למש"כ בשעה"צ (תרפ"ח סק"ה) דבנראה בענין שישתתפו עמה בענייני העיר הרי השכונות הנ"ל שייכות לת"א ות"א – יפו משתתפות יחדיו בכל ענייניהם, אלא שיש לדון אם השכונות הנ"ל יגררו אחריהן את ב"ב או לא. ויתכן שתלוי בפלוגתת האחרונים¹ היכא דבחלק מהעיר רואים את העיר המוקפת ובחלק אחר אין רואים האם קוראים בכל העיר בט"ו או שמחלקים את העיר. ולכאורה ה"ה בנידון זה, אלא דאכתי יש לצרף גם השיטות שאין נראה מצטרף חוץ למיל (עמ"ב תרפ"ח סק"ו) אף שהשו"ע לא פסק כוותיהו. ואמנם יתכן שגבולות חומות יפו הגיעו בתוך מיל לשכונת התקוה (ואז תתחייב ב"ב גם מדין סמוך).

ה.

מיהו עצם המנהג לקרא ביפו בט"ו (אף שהוא מנהג קדום כדלעיל סעיף א' וקשה לבטלו) יש לדון על מה נוסד. ויתכן שהוא עפמ"ש הירושלמי פ"ק דמגילה² דכל העיירות הנזכרות ביהושע הן מוקפות חומה אך בספר קרית אריאל העיר דאף שהוזכרה יפו ביהושע י"ט מ"ז בנחלת דן מ"מ לא הוזכרה כעיר גבול אלא רק כסימון לנחל הירקון ואין ראייה דגם בזה דיבר הירושלמי.

אין שם דין מוק"ח ועיר הסמוכה או הנראית למקום ההוא קוראה ב"ד, אבל נדון דידן הוא בעיר השנייה הסמוכה אליה ואנו דנים עד היכן נקראת "עיר" ובזה לא שמענו גרדי עיר אלא לפי המבוי בדיני תחומין.

ה. בציץ הקודש ח"א ססצ"ב כתב שאפשר לחלק את העיר ודייק כך מהמאירי מגילה ג., אבל במקראי קודש להגרצ"פ פרנק סי' כ"ג כ' שאין לחלק את העיר ודחה את הראיה מהמאירי. וכן נוטה בשו"ת מהרי"ל דיסקין סי' ק"ג.

ו. וד"ז נוגע גם לשכונת רמת שלמה בירושלים שאינה מחוברת לירושלים בחיבור בתיים אלא בקשתות או בנראה מקצתו ויש נוהגים שם יומיים ועשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קמ"ד וחלק י' סי' ק"ד.

ז. הלכה א' דף ב' ע"ב ופלפלו כבר האחרונים בכוונת הירושלמי אם דעה זו קאי להלכה עיש"ה. דברי הירושלמי הובאו להלכה בשו"ת דברי יוסף (שהובא לקמן סקל"א) והובאו דבריו בארץ חיים סי' תרפ"ח ובכף החיים שם וכ"פ בלוח ארץ ישראל להגרימ"ט, וס"ל לכל הנך דהא דאמרי בערכין לב: כל שתעלה לך מסורת שמוק"ח מימות יהושע וכו' אין זה מתנגד לירושלמי דעל זה גופא בעי מסורת לידע שזוהי העיר המוזכרת ביהושע שהרי הרבה שמות השתנו. וכך משמע מהמנהג הישן לקרא בא"י יומיים בכל הערים הישנות. וכבר הובא בתשובות הרמב"ם (פאר הדור סי' ק"ה) שנהגו כך בצור.

ובספר הערות למסכת קידושין (להגריש"א שליט"א) דף נז: הוכיח ממה שאמרו שם שלא יעמוד ביפו וישלח ציפור המצורע לים משום שיש דין לשלוח על פני השדה. וחזינן עכ"פ שאפשר לשלוח מיפו והלא במל"מ (רפ"א מטומאת צרעת ד"ה וראיתי) הוכיח מתוס' דאין משלחים ציפורי מצורע אלא מעיר המוקפת חומה. וע"כ דגם יפו מוק"ח. ויש חולקים בזה עיין בהערה.^ח

מלבד זאת מצאו ביפו שרידים מתקופת הכנענים, ביניהם שער המצודה עם צירו ועל אבני מזוזתו חרותים שמו ותאריז של רעמסס השני.^ט

בענין תל ג'רישה

ו.

בקרבית רמת גן בפארק הירקון – מטרים ספורים מבתי ר"ג - ישנו אתר ארכיאולוגי המכונה תל ג'רישה או גבעת נפוליון, במקום זה נמצאו שרידי ישוב מבוצר מהתקופה הכנענית הקדומה, וחומת לבני טין שעביה שלושה מטרים הקיפה את העיר.

הגרש"ד בקונטרס האגרת הזאת עמ' 21 הביא את המקורות המדעיים לעובדות הנ"ל וכתב דלקאורה יש לחשוש לזה דהרי משם לב"ב יש חיבור בתים גמור, וזה עדיף מסמוך ונראה משום שיתכן מאוד שהעיר השתרעה עוד מספר מטרים מעבר למקום שמצאו את שרידיה ואז בתי ר"ג עצמם בנויים על שטח העיר הקדמונית המוק"ח.

ז.

אמנם טען שם הגרש"ד שיש חוקרים שסוברים שזוהי העיר גת רימון שהיא היתה מערי הלויים^י שכתב הרדב"ז^א שלא היו מוק"ח. אמנם בלא"ה כבר חלקו על הרדב"ז וכך נהגו בחברון לקרא יומיים אף שהייתה מערי הלויים. ובלא"ה כיון שרואים אנו חומה לא מפיחם אנו חיים לומר שזוהי גת רימון, ואין ספק מוציא מידי ודאי.

ח. המל"מ הוכיח דינו מתוס' קדושין נז: ד"ה כל, ולפי"ז מוכרח כן גם מתוהרא"ש ותוס' ישנים שם (הובא במהרש"א) (וע' היטב בפירוש הרא"ש נגעים פי"ד מ"ב). וכן הוכיח מסמ"ג וקרבן אהרן, ומה שהתפלא שם המל"מ מגלן הא ע' במשך חכמה (פ' מצורע ד"ה והשליכו) שכ' דבמחכ"ת יש טעם נכון לזה עיי"ש וע' ברמב"ם פרנקל טעמים נוספים לזה, אך בחזו"א נגעים י"א י"ד כ' שאין ראייה מתוס', וע' קרית אריאל עמ' שי"ד.

ט. ספר הארכיאולוגיה וההסטוריה של ת"א יפו.

י. כדאיתא ביהושע כ"א כ"ד.

יא. שו"ת רדב"ז ח"ב ס' תרפ"א כ' דא"צ לנהוג בחברון יומיים מטעם הנ"ל, אבל למרות דבריו נהגו בחברון יומיים כמש"כ ברכ"י ס' תרפ"ח ושו"ת חיים שאל ח"ב סל"ח סקצ"ד ושערי ירושלים שער ט' וארץ חיים ס' תרפ"ח ומועד לכל חי סל"א סק"פ. ומה שהקשה הרדב"ז כבר תרצו בכמה אופנים ע' ס' ערך דל סוף ערכין (ומה שהביא שם בשם בעל יריעות שלמה) ובספר מעשה חושב שם ומוצל מאש שם ובספר ברך יצחק פרשת תצוה (וציין אליו החיד"א שם) ובקונטרס תורת חברון.

ערים נוספות

ח.

יש מחכמי דורנו¹ דס"ל דרשות היחיד מחברת לענין פורים² ולכן אם יש עיר מוקפת חומה שמחוברת ע"י "עירוב" של צורת הפתח לעיר אחרת הרי שהעירוב מחשיב אותם למקום אחד ושניהם נוהגים פורים בט"ו. והנה כיום בדרך כלל העירובים של ערים סמוכות מחוברים זה לזה (כלומר, דאמנם כל עיר יש לה עירוב נפרד אבל כל העירובים מתחברים ו"נושקים" זה לזה)³ ואמנם הרבה ריעותות יש בעירובים של הרבנות מ"מ יש לחוש לחומרא שמא הם כשרים, ובפרט שיש דינים הפוסלים לענין שבת אבל לענין פורים אולי אינם פוסלים (כגון גויים ומומרים הגרים בתוך העירוב, קרפיפות של בית סאתיים, ואולי גם ששים רבוא לא פוסלים כאן וע' קרית אריאל עמ' נ"ה). ויש להוסיף שלענין חיבור הערים אפילו אם החוטים שבין עיר לעיר מקולקלים לא אכפ"ל והעיקר שההיקף החיצוני שמקיף את כל הערים קיים, והיקף חיצוני זה בהרבה מאוד מקומות מבוסס על חומה אקוסטית. וכיום המציאות היא שכל הערים דלהלן מחוברות ע"י עירוב: ב"ב, ר"ג, גבעתיים, ת"א, פ"ת, כפר מעש, קרית אונו, גני תקוה, סביון, גני יהודה, יהוד, רמת פנקס, רמת אפעל, אזור, חולון, בת ים, ראשל"צ, נס ציונה, באר יעקב, לוד, רמלה, רחובות, קרית עקרון. דהיינו רצועה ארוכה של כ-30 ק"מ שכולה נחשבת עיר אחת.

ז.

ובתוך ה"עיר" הגדולה הזו או בסמוך ונראה אליה יש כמה וכמה ערים שיש לחוש שהן מוקפ"ח. ראשית דבר העיר לוד שמפורש במגילה דף ד. שהיא מוקפ"ח ולדברי כל החוקרים לוד שלנו היא העיר לוד הקדומה וגם התקיים בה רצף של ישוב מימות התנאים עד היום וכמעט יש לחייבה בט"ו בברכה כמש"כ רבה של לוד הגר"נ אורטנר בשו"ת יד נתן⁴. וגם העיר אונו שמפורש במגילה שם שהיתה מוקפ"ח ומקומה היה⁵ באור יהודה שהיא סמוכה ונראית ליהוד

יב. שבות יצחק פ"ה בשם הגריש"א, מבוא שערים (זרעים מועד עמ' שפ"ג) בשם הגר"י ברטלר, ובדעת הגרשז"א בזה צ"ע עיש"ה במנחת שלמה וארחות רבנו ח"ג.

יג. וע' ס' שערי זבולון שאין להקל עפ"י לענין שכונת רמות ויש לנהוג שם שני ימים מספק ע"ש בארוכה (וגם המורים לקרא בט"ו מודים שהגריש"א שהורה כן לא הובאו לפניו כל גיבובי הקולות שהוצרכו לזה).

יד. וכמ"ש חזו"א סי' ק"ט סק"ד שכל רשויות היחיד הצמודות מתחברות להיות אחת.

טו. (ועשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' ס"א) וע' ב"תחומין" חלק ט' עמ' 341 ההוכחות ההסטוריות לזה. ויתכן שגם מיהוד רואים את לוד (וכן העיד בשו"ת תקות אהרן המובא לקמן) או עכ"פ מאור יהודה (שמחוברת ליהוד בהבלעת ריבועים).

טז. הידיעות ההסטוריות והארכיאולוגיות בקונטרס זה לקוחות מהאנציקלופדיה העברית ואנציקלופדיה "אריאל" (וילנאי) וגם כשהובאו דברי התבואות הארץ היינו בנוסף לספרים הנ"ל.

יז. בסביבות רח' רבין באור יהודה היה "כפר עאנה" והוא תוך מיל ליהוד שמחוברת לב"ב וגם יתכן שהעיר אונו התרחבה עד יהוד ממש כיון שהמרחק כ"כ קטן. ועוד דאם נרבע את אור יהודה יכנס הריבוע לתוך יהוד וי"א שזה מחבר ע' בית אהרן וישראל חוברת ק"א וקונטרס ריבוע העיר ומחזה אליהו.

ואף אם העירוב לא מחבר מ"מ לדעת הקרית אריאל עמ' רפ"ו חיבור בתים גמור עד יהודי". וכן חידר המוזכרת בערכין לב. כעיר מוקפ"ח וי"א"ט שזוהי חידר של היום שהיא מזרחית ללוד ומסתמא נראית ללוד.

ויש ערים נוספות שיש לחוש להם עפ"י הירושלמי הנ"ל סעיף ה' שכל הערים המוזכרות בנחלות השבטים ביהושע היו מוקפ"ח ועפ"י"ז יש לחוש בערים דלהלן: יהוד הנזכרת ביהושע (י"ט מ"ה) ולדעת החוקרים²⁰⁶ זוהי יהוד של היום, עקרון (יהושע י"ט מ"ג) וי"א שזוהי קרית עקרון של היום²⁰⁷. בית דגן (יהושע ט"ו מ"א) וי"א שהיא בית דגן של היום שהיא קרובה לחולון ולראשל"צ²⁰⁸. בני ברק (יהושע י"ט מ"ה) שלדעת החוקרים²⁰⁹ מיקומה ב"צומת מסובין" (במרחק 800 מטר מרמת אפעל²¹⁰, ובמרחק קצת גדול יותר מבתי ר"ג) ובודאי שהיא סמוכה ונראית. ויותר מזה דיתכן מאוד שהעיר ב"ב הקדומה הגיעה גם לתוך הבתים של ר"ג או רמת אפעל. יבנאל (יהושע ט"ו י"א) וי"א שהיא יבנה של היום ויתכן שהיא נראית לרחובות²¹¹. אפק נזכרת אמנם ביהושע (י"ב י"ח) אך לא בתוך רשימת ערי השבטים אלא בתוך רשימת המלכים שכבש יהושע וא"כ לא מצינו שהירושלמי קאי גם עליה שהיתה מוק"ח. אמנם יש שהעירו²¹² לחוש שהיא מוק"ח כיון שבמלכים (א' כ' ל') מוזכר שהיתה מוק"ח בזמן אליהו, וגם לפי מה שכותבים ההיסטוריונים שהיתה עיר גדולה וחשובה במשך תקופות ארוכות מסתבר שהיתה מוק"ח כמקובל בתקופה ההיא. העיר אפק היתה במקום שנקרא היום מבצר אנטיפטרס (ע"י צומת אפק – פארק מקורות הירקון) כשני ק"מ ממזרחית צפונית לפ"ת ומסתמא הוא נראה מפ"ת וגם יתכן שהעיר התפשטה עד בתי פ"ת. נעמה (יהושע ט"ו מ"א) וי"א שהיא בקרבת הקיבוץ נען מזרחית לרחובות שהוא סמוך ונראה לרחובות. רקון (יהושע י"ט מ"ו) וי"א שהוא בתל זיתון הסמוך לקרית הרצוג או בתל קסילה ע"י

יח. וכבר העלה נקודה זו בשו"ת תקות אהרן (להרה"ג ר' אהרן אורלנסקי שהיה רב ביהוד ובפ"ת לפני למעלה ממאה שנה) סי' ה' (נדפס ב"המאסף" ניסן תרע"ג) דשמא יש לנהוג יומיים ביהוד (שהיתה נקראת אז יהודיה) כיון שהיא סמוכה ונראית לכפר עאנה (עיי"ש גם מצד נראית ללוד). אמנם בספר דרור יקרא עמ' תקפ"ח הביא ש"א שגדר בר אילן אין דינה כחומת העיר וא"כ אין חיבור בין ב"ב לקרית אונו והערים שאחריה. אך מסתמא חששו כן לחומרא ולא לקולא.

יט. וכ"כ תבוא"ה עמ' קס"ב.

כ. וכ"כ תבואות הארץ עמ' קס"ח ואדמת קודש עמ' 206.

כא. וכ"כ תבוא"ה ואדמ"ק שם.

כב. כפי הנראה היא בתוך מיל לעירוב של חולון וראשל"צ ובתוך מיל לאזה"ת חולון ולמכוני המחקר של ראשל"צ ויתכן שהיא נראית לבתי המגורים של חולון שרחוקים כ – 2.5 ק"מ. וי"א שמיקומה האמיתי בקרבת ראשל"צ במערבה.

כג. וכ"כ תבואות הארץ עמ' קס"ח ואדמ"ק עמ' 206.

כד. רמת אפעל נכנסת לתוך קשת שבין תל השומר לר"ג ומתחברת לב"ב, ואף אם אינה מתחברת מ"מ מסתבר שב"ב הקדומה התפשטה קצת ואז מתקרבת לכה"פ תוך מיל לר"ג.

כה. המרחק ביניהם הוא כ – 3 ק"מ. ולדעת האדמת קודש עמ' 194 יבנאל במקום קרוב יותר, וכתב שהיא בתוך כאלפיים אמה ליפו.

כו. קונטרס "בירור זמן קריאת המגילה בעיר אלעד" להגרש"ז גרוסמן תשס"ג סי' ב'.

אונברסיטת ת"א והוא בתוך מיל לב"ב. ועכ"פ מפורש בפסוק שהוא "מול יפו" א"כ כמעט בכל מקום שיכול להיות הוא בגוש דן.^{כז}

וגם אם לא נחוש לזיהוי המקומות ע"י החוקרים יתכן לחייב כיון שברשימת הערים של שבט דן ביהושע יש מספר ערים שכפה"נ היו באזור גוש דן והן מוק"ח להירושלמי (עקרון, אלתקה, גבתון, בעלת, יהוד, בני ברק, רקון, גת רימון) ובצרוף עם הערים המוזכרות במגילה ד. לוד ואונו וגיא החרשים א"כ מסתבר שיש לחוש שאחת מהן ודאי היתה בתוך כל הערים המוזכרות הנ"ל או בסמוך ונראה לה.^{כח}

חיבור ערים בלי עירוב

י.

ואף אי נימא שעירוב אינו מחבר לענין פורים או שלא נחוש שהעירובים הנ"ל תקינים מ"מ כבר נזכר לעיל סעיף ג' דעיר הנכנסת לתוך שקע של חברתה י"א שמתחברות שתי הערים ונהפכות אחת. ולפ"ז הערים דלהלן מחוברות גם בלי עירוב: ב"ב, ר"ג, גבעתיים, ת"א, בת ים, כ"ס חולון, פ"ת, קרית אונו, גני תקוה, כפר מעש, גני יהודה, רמת אפעל, סביון, יהוד. ומתוך רשימת המוק"ח דלעיל סעיף ט' נשארו החששות לערים: יפו, אונו, יהוד, בני ברק, אפק ותל ג'רישה. וגם יש לעיין כדלעיל שאפילו אם אין אנו יודעים מיקומן של הערים^{לא} צריך לחשוש שבשטח כ"כ גדול יש גם עיר מתוך המוק"ח, או עכ"פ בסמוך ונראה להם.^{לב}

כו. אא"כ נימא שהוא נהר ולא עיר. אולי יש להוסיף גם את גבתון (יהושע י"ט מ"ד) ש"א שהוא בתל מלוט כ – 3.5 ק"מ מזרחית לקרית עקרון. אך היא מערי הלויים ע' לעיל סעיף ז'.

כח. ואם נחוש למש"כ בסעיף ט"ו יש לצרף גם את רמת השרון, הרצליה ואור יהודה. גם י"א שריבוע עיר שנפגש בעיר אחרת או בריבועה מחברן להיות אחת עוז"א סי' ק"י סקט"ז וקרית אריאל רפ"ו ובית אהרן וישראל חוברת ק"א ואז יתחברו ערים נוספות ואכמ"ל.

כט. בסעיף ג' כבר הוסבר החיבור באיילון, בדומה לזה יש חיבור בין חולון לבת ים משום שהכביש ביניהן ג"כ מתפתל ונכנסת בת ים לשקע של חולון. מלבד זאת יש חיבור בתים בין חולון לבת ים בפחות מקמ"א אמה (לשיעור חז"א עכ"פ).

ל. אחרי שנבנו השכונות החדשות כפר גנים ג' ונוה עוז החדשה ישנו "שקע" בצלע הדרומית של פ"ת ונכנס לשם הקצה המזרחי – צפוני של כפר מעש שהוא מחובר לב"ב (עכ"פ בחיבור קשתות). אכן יש מפקפקים על קשת זו ושל איילון ואכמ"ל.

לא. ושמעתי מנאון אחד שלי"א שזוהי חסיבה העיקרית המצריכה לנהוג בב"ב יומיים, כיון שהדעת נותנת דבודאי היו באזור זה מהערים המוק"ח (ובפרט שהאזור מישורי ואפשר לראות הרבה מקומות ויש בזה דין "נראה"), ובשו"ת דברי יוסף (להגר"י שורץ זצ"ל, הובא בס"ס זר אהרן) סי' ב' הראה ידו הגדולה בקונטרס ארוך להוכיח מהרבה מקומות שסתם ערי הארץ כולן ערי מבצר מוקפ"ח ובסוף הקונטרס כ' לדינא שמעיקר הדין כל ערי הארץ שמוזכרים ביהושע ובנחמיה הן בחזקת מוקפ"ח ומ"מ כיום שאין ידוע מיקומם המדויק יש לקרא כערי הספקות, וזה מתאים עם מש"כ בלוח ארץ ישראל להגר"מ"ט שבכל הערים הישנות נהגו לנהוג יומיים וכע"ז כ' פאה"ש ס"ג סט"ו.

לב. כי בודאי האזור היה מיושב בתקופת יהושע כי ברח' חבקוק ונורדאו בת"א מצאו בית קברות מתקופת הכנענים

יא.

אי נימא שחיבור ע"י קשתות כנ"ל ג"כ לא מיקרי חיבור לפורים ורק חיבור בתים גמור מחבר, י"א שיש חיבור בתים עד יהוד^ל ואילו ת"א – יפו – חולון – בת ים – פ"ת נפרדות ולפ"ז אין לחוש ליפו ולאפק^ל וי"א שגם קרית אונו ויהוד (והערים שביניהן) מופרדות ולפ"ז אין לחוש גם ליהוד ואונו ונשאר רק בני ברק (הקדומה) ותל ג'רישה.

בדיני סמוך ונראה

יב.

בכל הערים הנ"ל יש לדון דהנה דעת הבה"ל (תרפ"ח ד"ה או) שאין דין סמוך ונראה לעירי הספקות וא"כ אין לחוש לערים הנ"ל. אמנם הפאת השולחן (סי' ג' סקל"ד) והחזו"א (סי' קנ"ג סק"ג) חולקים וס"ל שאין לחלק בין הכרך עצמו לעיר הסמוכה אליו, וגם י"א דלא דיבר המ"ב אלא בדין סמוך ונראה אבל כשיש רצף בתים עד המקום המוק"ח זה עיר אחת לגמרי ועדיף מסמוך ונראה^ל. ועוד דדעת הגריש"א דלא מיירי הבה"ל אלא בספק רגיל אבל בספק הקרוב לודאי מודה דגם סמוך ונראה דינם כעיר עצמה, והגריש"א אמר כן לענין אלעד שנראית ללוד משום שלוד הוא קרוב לודאי^ל ולעניינו יתכן שגם ב"ב סמוכה ללוד כדלעיל סעיף ט' וגם הערים האחרות יתכן שבצירוף כל הספקות כבר הוי ספק הקרוב לודאי.

יג.

עוד יש לדון דבבה"ל (תרפ"ח ד"ה או) כתב דאין דין סמוך ונראה לעיר חרבה א"כ יש לבדוק אולי חלק מהערים הנ"ל חרבות היום (כגון ב"ב הקדומה ואפק). אמנם כשאין יודעים עד היכן היו גבולות העיר הקדומה הרי שאם היא סמוכה לעיר קימת יתכן שחלק מהעיר הישנה כבר מיושבת היום, ועוד דדעת החזו"א (הובא בשונה הלכות תרפ"ח ח') דלא כבה"ל.

וברח' דיזינגוף מצאו גם כלים מהתקופה הנ"ל (וברח' הבשן ורח' ז'בוטינסקי מתקופה קדומה יותר) (והרי בני ישראל התיישבו בבתי הכנענים כידוע מנגעי הבתים).

לג. כבר הובא לעיל סעיף ט' בהערה י"ח הנדון על קרית אונו, אמנם הא ודאי שיש כאן חיבור בקשתות כיון שרמת אילן (שמחברת לקרית אונו כמש"כ בדורור יקרא עמ' תקכ"ז) נכנסת לשקע בין גבעת שמואל לר"ג אא"כ נחלק בין קשת לגאם ע' קרית אריאל עמ' קל"ג-ד.

לד. ולפמ"ש בסט"ו לחוש בסמוך לרצף בתים יש לצרף גם את יפו ויהוד, ובלא"ה יש לחוש ליפו גם מצד נראה כמש"ל סעיף ד'.

לה. בארחות רבנו ח"ג עמ' ל"ו כ' בשם הגר"ק שהחזו"א אמר שאפשר שבזה גם הבה"ל מודה, וכ"כ שלמי תודה עמ' שני"ה בשם החזו"א, ועי"ש שהקשה ע"ז וע' זר אהרן עמ' ל"ה שגם הוא כ' שרצף בתים הוא כדין סמוך ולא כעיר עצמה.

לו. הובא בקונטרס "בירור זמן קריאת המגילה באלעד" ס"ס ו'.

יד.

גם יש לדון אם לצרף השיטות דרך שאין בו עשרה בטלנים קוראים ב"ד^ל או את השיטות שדין נראה הוא רק בתוך מיל"ח (אמנם בשו"ע פסק דלא כתרומה) או את השיטות שדין נראה – כשאינו סמוך – הוא דוקא במשתתף בענייני העיר.^ט

זו.

מאידך יש לצרף הדעות^ב שדין "סמוך" אינו צריך להיות דוקא סמוך למקום שעליו עמדה החומה בזמן יהושע אלא סגי בשקצה העיר האחת סמוך לקצה העיר השניה שחלק מתוכה היה מוק"ח. ולפי צד זה ודאי שב"ב סמוכה ליפו ואין מקום לכל הספקות דלעיל סעיף ב'-ג', וגם לעוד ערים יש יותר צד להצטרף.

לז. עשה"צ תרפ"ח סק"ד. והחזו"א חלק עליו [וע' זכור לדוד (פרנקל) עמ' שס"ז] וברשב"א החדש מפורש כדברו, אך בשאלות ויקהל ור' יהונתן והמכתם משמע כרמב"ן.
 לח. עמ"ב תרפ"ח סק"ז וע' זר אהרן עמ' ל"א-ל"ד ושערי זבולון עמ' כ'.
 לט. עשה"צ תרפ"ח סק"ד.

מ. הוראת בעל תורת חסד [הובא בהסכמת הגר"ז מינצברג לספר כרכין המוקפין חומה וכן הביא האדר"ת בקונטרס הר המוריה (ספר שנות דור ודור ח"ב עמ' תק"ב וקובץ "וכתבתם" ח"ב תשס"ו)] וכ"מ מהוראת החזו"א להגר"ש אונגר לענין גבעת שאול (הובא בארחות רבנו ח"ג) ובמנחת יצחק חלק ב' סי' ס"ב חשש לזה לענין רמות, וכ"כ הגרא"י זלזניק ב"מוריה" שבט תשע"א (חוברת שס"א עמ' נ"ט) וכ"כ בכף החיים תרפ"ח סק"י (ובשו"ת בני ציון ח"ג אות מ"א הפליג מאוד שגם מעש"ש מותר לאכול בכל השכונות המצורפות וזה לא שמענו מעולם ולדבריו גם אסור לפדות מעש"ש טהור בכל שכונות ירושלים!).

הקונטרס יו"ל לע"נ האשה הח'
מרת פיגא ריזל בת ר' משה אריה ע"ה
נלב"ע האי שתא כ"ג אדר א' תשע"א
ת נ צ ב ה